

Térhajlatok és áthallások

Farkas Ádám és tanítványainak kiállítása a szentendrei Malomban

Nehéz újat mondani Farkas Ádám művészetéről. Hiszen pályáját jó szemű művészek s jó tollú műkritikusok sora kíséri figyelmével több, mint négy évtizede. Hiszen művészete néhány látszólag könnyen felfogható elvre épül, amelyeket ő maga is többször fejtett ki remekül megírt meditációiban. Olyan sarkalatos elvekre, mint az organikusság, a természet bevonása az alkotó folyamatba, az anyag szeretete, és a mikrokozmosz és a makrokozmosz formáinak inspirációja.

Mi több, olyan mesterről kellene ma itt szólnom, akinek pályája megnyugtató bizonyoságként kísérte végig az én félszázados szellemi kalandozásaimat, gyakran találkozva, futva velük rokon irányokba – például az organikus formák vagy a japán ihletés felé. Ádám barátommal néha egy egész éven át sem találkoztunk, de jó volt tudni, hogy van - működik, halad szüntelen, nyugtalanul de biztosan, mint egy folyó, a maga azonosítható de tágas medrében, hiteles mivoltában.

Tegyük tehát félre most a művet egy percre, abban a reményben, hogy egy kis kerülővel talán frissebb tekintettel térhetünk vissza hozzá. Kimondtam egy kulcsszót az imént, amely megkerülhetetlenül van ott a kiállítás rendezési elvében. A mesterről kell ma először szólni – arról a mesterről, akinek vannak tanítványai, mégpedig vállaltan vannak – s ez a vállalat kölcsönös. A mester-tanítvány viszonyról beszélgettünk Adámmal akkor is, amikor a hét elején bejártuk a kiállítás lassan berendeződő tereit. A Mesterekről, már nem pusztán e kiállítás kereteiben gondolkodva, hanem elérzékenyülten és megrendülten, a saját mestereinkre emlékezve, az ő jelentőségükre az életünkben. „Két mesterem van, aki mindig eszembe jut, amikor életemben nehéz helyzetbe, nehéz feladat elé kerülök. Mit tenne most ő? – kérdezem ilyenkor magamban. És mindig megkapom tőlük az útmutatást, a segítséget. Az egyik mesterem az apám, tette hozzá Ádám.” Én a másikat nem említem meg, mert már így is visszaéltem egy szemérmes ember bizalmával. Csak azért vétettem így, hogy

érezkeltessem, miről is gondolkodom fennhangon. A mesterek fontosságáról – és a tanítványokról. S azért is teszem ezt, mert úgy gondolom, hogy manapság erről kevés szó esik – pedig életünk egyik legfontosabb mozzanata ez. A mester-tanítvány kapcsolat.

Valóban, gyakran érezzük úgy, hogy manapság nincsenek is mesterek és tanítványok. Nincsenek, először, beláthatatlanul hosszú idő, sok tízezer év óta. De ha tényleg nincsenek, akkor megszűnik, megszűnne minden emberinek a folytonossága is.

Remélem ezért, hogy ez csak látszat. Illetve, hogy ma is a legvalódibb valóság ez, a mester-tanítvány kapcsolat, csak éppen hogy eltakarják azok a hangos és rikító látszatok, amelyek a kultúra mediatizált ál-életét is kitöltik ma. A celebek, a bulik és balhék szüntelen cikázása körülöttünk.

A kiállítással Farkas Ádám ezt a gondolatsort hozta most látó körünk középpontjába. Amit nekem mondott erről, abból nyilvánvaló, hogy a mester-tanítvány kapcsolat a legmélyebb formájában nem kevesebb, mint életfontosságú lelki kötelék. S tegyük hozzá, mindkét fél számára. Jaj a mesternek, aki tanítvány nélkül marad. S jaj a tanítványnak, aki mester nélkül sínylődik. Mert ez a kötelék legerősebb formájában nem kevesebb, mint a szülő-gyermek viszony megújulása a szellem, az intellektus és a mesterségek világában.

A mester, akinek fiatal tanítványai vannak, folyton meg kell újítsa magát, hogy tanítványai szellemi mohóságának megfelelhessen – de figyelmük és hálájuk megújítja őt lelki energiaforrásokban is. A tanítvány kerülőket és tévutakat takarít meg magának a mester néhány találó intésétől – de a tanítvány friss tekintete új dolgokat fedez fel a mester számára is a világban. És a mester világlátást és magatartást sugall egész lényével.

Természetesen, mint a hagyma rétegei, olyan a mester-tanítvány kapcsolat is, az erős

lelki köteléktől a spirituális útmutatáson át a szakmai mentorsáig. És mindegyik formájában termékeny, és kihat egy egész alkotó életre. A művészek ebben különös előnyt élveznek másokkal szemben – az egykori kézműves mesterségek művelőivel együtt. A módszereket, az eljárásokat, az anyagok és eszközök ismeretét csak közös térben, műhelyben, hosszú és strukturált folyamatban lehet átadni, átvenni. Ezt a lelki-testi közelséget, személyességet még mi költők, írók is sóváran irigyeljük, mert mestereinket az írásban mi ritkán ismerjük meg személyesen – többnyire az olvasás csendes magányában találkozunk velük.

Ez a kiállítás azt is megmutatja, hogy hányféle arca van egy művészi érzékenységnek – ahogy a művészi érettségbe lépett tanítványok a mester művészetének más-más oldalát viszik tovább és alakítják önállóan a maguk hasonlatosságára, ötvözve őket más elemekkel. Tovább járnak olyan utakat is, amelyekre Farkas Ádám talán csak játékként, kísérletként lépett, de nem járt végig – mint amilyen a talált tárgy művészete most kiállított első szobrában, a Prófétá-ban. Erről is beszélgettünk Ádámmal sétánkon itt a héten – elégedetten nyugtázta a tanítványok munkájának változatosságát, egy-egy remek kidolgozást, váratlan ötletet. Sokat mond Farkas Ádám tanári és emberi erényeiről, hogy ennyi fiatal művész vállalta el, hogy tanítványaként tegyen tanúságot e kiállításon műveivel. Azt bizonyítja, hogy Ádám mesterként a tanításban felszabadító és nem nyomasztó hatást gyakorolt.

Ebben az egész műhely konstellációban, sokan mondanák, van valami régimódinak tűnő dolog, holott valójában, mint említettem, igen régi, ősi tradíció, olyan messzeségbe visszanyúló, hogy ehhez képest a mester-tanítvány viszony zavara a posztmodernségben egy másodperc múltó epizódjának látszik, s reméljük, az is marad.

Archaikus a mester-küldetés, mint oly sok minden más Farkas Ádám művészetében, egész személyiségében, miliójében, életvitelében. De egyben igen korszerű is: és nem véletlen, hogy oly sok fiatal érzi róla, hogy érvényes és vállalható. Nem kérdés, hogy az ósdiság gondolata egy pillanatra sem merül bennünk fel Farkas Ádámmal

kapcsolatban – tradicionalizmusa nagyon is mai és új, mögötte pedig a 20. század egyik jelentős vonulata áll éltetőként, olyan alkotókkal, mint Brancusi, Henry Moore, Barbara Hepworth, s a magyarok közül, személyesebben, Ferenczy Béni és a Párizsban élt, itthon méltatlanul ismeretlen Dallos Miklós, aki Ádámnak személyes mesterei közé lépett második francia tanulmányútja során, 1968-69-ben.

Farkas Ádám a korban él, együtt él korunk technikai alkotásaival, de törekvései mind archetipikusak. Archaikus tradíció él körülötte mindenben, s annak archetipikus forrásai éltetik egész művészetét. Tradicionális, ahogy szülei szellemi hagyományát ápolja, ahogy művészcsalád él körülötte, ahogy igyekszik korszerűsítve őrizni meg a szülői ház szellemét, ahogy ragaszkodik egy akkora latinos-erdélyies kerthez, amelyben a természet, a növény- és állatvilág életének elegendő tere van ahhoz, hogy az ökológiai képzelőerőt éltesse benne. Mondhatnánk, hogy kiváltság ez ma, a mi fél évszázadra alapjáig felforgatott országunkban – valójában azonban küzdelem, igen tudatos erőfeszítések gyümölcse, hiszen az évek során szobrai jövedelméből egészen más világot is felépíthetett volna Ádám maga és családja körül.

Egyik 2007-es írásomban a „korszerű tradicionalizmus” kiemelkedő képviselőjének neveztem Farkas Ádámot, és egy kölcsönzött kifejezéssel „vertikális művészetnek” azt, ami őt és néhány nagyszerű kortársunkat megkülönbözteti a posztmodern művészekről. Az ilyen művész szintetizál, írtam: „a tradicionalista műben az elemek olyan rituális, szimbolikus rendbe illeszkednek, amelynek vezércsillaga mindig a transzcendens létező. Olyan szintézisbe, amely fölé a teljes kozmosz borul.” „Műveik lelki anyagát – a felszín nyugtalansága mögött – a lélek örök, mítikus drámái adják”, tettem hozzá. Ikonikus képviselője volt ennek a művészetnek Pilinszky János, aki a töredékességet tartotta az egyik fő korszerű vonásnak: „Bizonyosságra törekedni és elfogadni a bizonytalanságot”, mondta egy mottónak illő mondatban Pilinszky.

Igen, szimbolikus és mitikus ez a művészet, gyönyörűen megmunkált, zárt felszínnel - de hirtelen belép a felszín nyugtalansága és a töredékesség szinte mindegyiken,

nemcsak kőkorszaki vagy egyiptomi elődeitől, de Brancusitól is megkülönböztetve őt. Ettől mai, ettől a sajátunk. Ott fénylik a tökéletesség simára polírozott gömbje Ádám recski emlékművén, de alatta az önkényuralom porló börtönrácsai tördelik szét az emelkedett derűt – mintha azt mondaná: innen, ezekből a mélységekből indulunk el újra meg újra, innen próbálunk felemelkedni. A tárgyak inerciájából, a szenvedésből, az otrombaságból.

Ritkán olyan durva a disszonancia, a törés és a pusztulás oly berobbanása Ádám más munkáin, mint ezen az emlékművön. Tulajdonképpen derűs és szeretetreméltó az ő művészete, ezzel hat elsősre ránk - mert a világkép, amin nyugszik, ősi, időtlen. De a szilárdságot a törés, a kozmikus nyugalmat a kiszakadás erői feszegetik, mint a természetben is: a kristály-tökéllyel szemben a villányi közuhatag. A villányi Kőesés, valóban: ez Ádám koncept art-ja, land artja. Ökológikus, természetes: nem beavatkozás, hanem rátalálás, kiválasztás eredménye, az emberi kéz munkájának szinte elenyésző nyomaival.

A talált tárgy, mint műalkotás, óriási sok nagy lehetőséggel kísérti a művészt, de el is viheti őt a könnyebb megoldás felé. Az igazi talált tárgyakat Farkas Ádámnak, mint láttuk, a természet ajánlja fel. Már kezdettől fogva, a Pilis hegyeinek-dombjainak átlényegítése szinte geológiai rajzokká és domborművekké – valójában a női őselemet, az életet és szerelmet adó asszonyi test szépségét idézve fel. Ez a geológiai ihletés talál sokkal naturálisabb formára az említett villányi közuhatagban.

Valójában szerelem ez, egy alapjaiban ökológikus szemléleté, amelyet a kozmikus folyamatok ideje, a mikro- és makrovilág formái természetesen ihletnek meg. Ezt a kozmikus léptékű művészetet, benne a formák eróziójával, egy híres amerikai fizikus az entrópia tökéletes ábrázolásaként üdvözölte. De Ádám szobrai, ugyanezek a szobrok, ábrázolják a formák megteremtését is a káoszból, a Teremtést is, amely a mi időnkhez mérve szintén szüntelen és végtelen.

Mondhatnánk, hogy ez a Teremtés-idő olyan óriási léptékű Ádám munkáiban, hogy sokunk számára szinte embertelenül hidegnek, messzinek tűnhet. Holott inkább csak az európai, önimádó egónk kerül vissza itt a maga illő dimenziójába, nem az emberi érzés tüze. Hiszen mindig ott találjuk e művekben a sebeket, a szenvedély és a szenvedés nyomait is. A mű gondolata mindig az irracionálisból merül fel, a kiindulás tisztán érzelmi ihletésű, ahogy vallja Ádám maga is interjúkban, elmélkedésekben. Vagyis minden az inspirációval kezdődik.

Farkas Ádám érzékenysége az ihletnek ezekre a vulkán-kitöréseire bizonyára oly elemi, hogy csak a mesterség óriási, szisztematikus erőfeszítése lehet méltó párja. A kőfaragás hosszú, izom- és tenyérpróbáló hónapjai lényegülnek át tökéletes formákká, formába és rendszerbe rejtve ezt az elemi érzelmet, a világteremtő logosz és a női elem vulkán-kitöréseit a férfi ráció higgadtságával és rendszerességével. A dráma mindannyiunk örök belső drámája, a formájukból kitörni igyekvő, elcsavarodott oszlopoké.

Ezt a drámát most megannyi változatában nézhetjük végig a 70. évét nemrég betöltött Farkas Ádám eddigi legnagyobb kiállításán. A mozdíthatatlanul nagy munkákat csak a méretükhöz méltó fotókon láthatjuk itt, ellenben kiállításra került most egy sor sosem látott, magángyűjteményből kölcsönzött munka, és olyan korai alkotások, amelyek eddig méltatlan elfeledettségben szunnyadtak-porosodtak a művész otthonában.

Köszönjük Szentendre városának, a Ferenczy Múzeum és a Művészet Malom irányítóinak, hogy lehetővé tették e nagy kiállítást. Nem utolsó sorban pedig a két kurátornak, Bodonyi Emőkének és Istvánkó Beának, és a művésznek, az előkészítés hosszú hónapjainak fáradságos munkáját, s a kiállítás szép, átgondolt rendjét.

Kodolányi Gyula